

ULUSLARARASI MEVLANA HALİD-İ BAĞDADI SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ
INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAVLANA KHALID AL-BAGHDADI PEAPERS

بحوث المؤتمر الدولي حول مولانا خالد البغدادي

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Erdal BAYKAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KESKİN

Ankara 2012

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ & VAN İL MÜFTÜLÜĞÜ
YUZUNCU YIL UNIVERSITY FACULTY OF DIVINITY & MUFTI OF VAN PROVINCE

جامعة يوزوجي بيل كلية الالهيات & دار الإفتاء بحافظة وان

ULUSLARARASI MEVLANA HALİD-İ BAĞDADİ SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAVLANA KHALID AL-BAGHDADI

المؤتمر الدولي حول مولانا خالد البغدادي

11-13/06/2010

VAN/TÜRKİYE

AÇILIŞ / OPENING / الإفتتاحية

11 Haziran 2010 / 11 June 2010 / 11 حزيران 2010

17.30-18.30

YER / PLACE / المكان

KÜLTÜR SARAYI

OTURUMLAR / SESSIONS/الجلسات

12 Haziran 2010 / 12 June 2010 / 12 حزيران 2010

YER / PLACE / المكان

M.E.B. HİZMET İÇİ EĞİTİM MERKEZİ

GEZİ / TOUR / الجولة

13 Haziran 2010 / 13 June 2010 / 13 حزيران 2010

İletişim Adresi/Contact/الاتصال

sempozyum.mhbagdadi@gmail.com

Mevlana Hâlid-i Bağdadi'nin Ehl-i Sünnet Geleneğindeki Yeri

Mehmet KESKİN¹

Giriş

Mevlana Halidi Bağdadi 1193/1779 – 1242/1827 yılları arasında yaşamış,² dönemin başta gelen simalarından biridir. Kendisi sadece doğduğu ve ikamet ettiği bölgeyi değil neredeyse bütün İslam coğrafyasını özellikle Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyeti altında bulunan toprakları fikirleriyle etkilemiştir. İslam düşüncesinde böylesine yaygın bir etkiye sahip olan ve tasavvufta kendisine atfen bir tarikatın nisbet edildiği Mevlana Halidi Bağdadi'nin itikadi açıdan mezhebi tutumu, tabi olduğu itikadi mezhebi ve bu mezhebi geleneğin neresinde yer aldığı önem arz etmektedir. Burada bu konu irdelenecektir.

1- Kaynaklar

Konuya başlamadan önce bu çalışmada temel alınan birkaç kaynak hakkında bilgi verilmesi yerinde olacaktır.

a- Feraidü'l-Fevaid

Mevlana Halid'in kardeşi Mevlana Mahmud Sahib b. Ahmed vefat edince oğlu Mevlana Muhammed Es'ad'ın huzuruna Muhammed Feyzullah b. Hayrullah çıkmış ve Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırmış olduğu Nakşibendiyye tekkesinde misafir iken Muhammed Es'ad, Mevlana Halid'in birçok mektubunu içeren bir kitabı Feyzullah'a vermiştir. Bunlar içinde "Feraidü'l-Fevaid" adlı eser de yer almaktadır. Mevlana Halid'in kendisi, kardeşi olan Mahmud Sahib'e İmam Nevevi'nin "Hadisi Erbain" kitabını okuturken bu kitabın ikinci hadisi olan ve Hadisi Cibril adıyla meşhur olan hadise gelince Mahmud Sahib Ağabeyi Mevlana Halid'ten bunu şerh edip açıklamasını istemiş ve bunun üzerine

1 Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, mkeskin@yyu.edu.tr

2 Bkz., Nazâr Abâza, *eş-Şeyh Hâlid en-Nakşebendî el-âlimu'l-Muceddidu Hayatuhu ve Ehemmu Müellefâtihî*, Dimaşk, 1998, s. 9; Hamid Algar, "Hâlid el-Bağdâdî", *DİA*, İstanbul, 1997, XV/283-284; Hasan Şükrü, *Şemsü's-Şümus*, (Haz. Yakup Çiçek), İstanbul, 1987, s.5.

Mevlana Halid bunu şerh ederek adına "Feraidü'l-Fevaid" adını vermiştir.³ Böylece bu eser ortaya çıkmıştır. Ancak bu eser Farsça olduğundan Farsça bilmeyen vatandaşlar ile Türk evlatları ve tarikat ihvanının bundan istifade edemediklerini belirten Feyzullah, bu eseri Türkçe'ye çevirmeye karar verdiğini söyler.⁴ Feyzullah, bu eserin Ehli Sünnet ve'l-Cemaat'ın itikadını çok iyi bir şekilde bildirdiğini ve çok kıymetli bir eser olduğunu ifade eder. Ayrıca bu eserle ilgili Hanefi Fıkıh alimlerinden İbn Abidin "Sellü'l-Hisami'l-Hindi li Nusrati Mevlana Halid en-Nakşebendi" adlı eserinde Mevlana Halid hazretlerinin keramet ve faziletlerini ve eserlerini sayarken bu risaleyi ziyadesiyle övmüş ve merğub görmüştür.⁵

Mevlana Halid bu eserin başına, İmamı Rabbaninin Mektubat adlı eserinin üçüncü cildinin on yedinci mektubundan tercüme ederek teberrük maksadıyla koymuştur. Ardından risaleye başlamıştır.⁶

Bu eserin Osmanlıcadan Sadeleştirilmesi veya başka bir ifadeyle Türkçeye çevirisi üzerinde birkaç söz söylemek gerekir. N. Uycan Matbaası'nda 1966 yılında İstanbul'da yayınlanan ikinci baskıda kitabın kapağında eserin adı "Feraid'ül-Fevaid (faydalı inciler) yer alıyor hemen altında "İman ve İslam" büyük puntolarla yer almaktadır. Bunun altında yazarın ismi "Mevlana Halidi Bağdadi" yer almaktadır. Onun altında "Farisiden Türkçeye çeviren Kamahlı Hacı Feyzullah" ibaresi yer almaktadır ve hemen altında "Hazırlayan ve Neşreden Hüseyin Hilmi Işık" ifadesi yer almaktadır. Daha sonra basılan baskıda Farsçadan çeviren Feyzullah yerine "Terceme ve Neşreden Hüseyin Hilmi Işık" şeklinde yer almaktadır.⁷ Ayrıca mezkur baskılarda metne birçok müdahaleler mevcuttur. Çoğu zaman bu müdahaleler ifadelerin kime ait olduğunu eserin Osmanlıca aslına bakmadan tesbit etmeyi neredeyse imkansız kılıyor. Mevlana Halidi Bağdadi gibi bir zata mensup olan biri tarafından Mevlana Halid'in fikirleri birçok kişiye ulaşsın diye Osmanlıcaya çevirdiği bu eser maalesef tamamen şerh edilmiş ve şerh ile metnin mezc olduğu bir eser haline gelmiş ve bu şekilde kırkın üzerinde baskıları yapılmıştır.⁸

Bu nedenle biz, bu eserin Türkçe olanını değil Hacı Feyzullah Efendi'nin Farsçadan Türkçeye çevirdiği Osmanlıcasını kullandık. Mevlana Halid'in itikadî görüşlerinin asıl kaynağını bu eser teşkil etmektedir.

3 Feyzullah, Hacı Efendi, Hâlid el-Bağdadi'nin *Ferâidu'l-Fevâid* eserine yazdığı *Mukaddime*, el-Matbatu'l-İlmiyye, Kahire, h.1313, s.4,

4 Feyzullah, *Mukaddime*, s. 5.

5 Feyzullah, *Mukaddime*, s. 5.

6 Hâlid el-Bağdâdi, *Ferâidu'l-Fevâid*, (Trc. Hacı Feyzullah Efendi), el-Matbatu'l-İlmiyye, Kahire, h.1313, s. 8-9.

7 Bkz. Işık Kitapevi tarafından 1977'de İstanbul'da 21.baskı olarak basılan İman ve İslam Kapak ve iç kapak sayfası.

8 Bilahare bu durum kitabın ileriki baskılarında düzeltilmiş ve eseri Osmanlıcaya çeviren Hacı Feyzullah'ın ismi tekrar kitap kapağında yerini almıştır. Bkz., Mevlânâ Halid-i Bağdâdi, *Herkese Lazım Olan İman*, (Trc. Kamahlı Feyzullah Efendi), İstanbul, 2001 (kırkıncı baskı).

b- el-Akdu'l-Cevheri

Bu eser Mevlana Halid'in Mektubat'ında: "Risale fi Tahkiki Mes'ele'ti'l-İradeti'l-Cüziyye el-Mevsume bi'l-Akdi'l-Cevheri fi'l-Farki Beyne Kesbey el-Mâtürüdfi ve'l-Eş'arı" şeklinde yer almaktadır.⁹ Mevlana Halid'i bu eseri yazmaya yönelten en büyük sebep Mevlana Halid'in özel derslerinde bulunan ilim ve fazilet erbabının ısrarlı ricalarıdır. Şerhu'l-Akaidi'n-Nesefiyye'yi Dımaşk'taki evinde bu alimlere okuturken öğrencilerine Eş'arı ve Maturidi'nin kesp anlayışlarını açıklama gereği duymuştur. Bu eseri yazması için en çok ısrar eden ve isteyen alimlerin şunlar olduğu rivayet edilmektedir: Abdurrahman el-Kezberi, Şeyh Abdurrahman ez- Zabi, Şam müftüsü Hüseyin Efendi el-Muradi, İbn Abidin olarak meşhur olan Seyyid Muhammed Emin, şeyh Ömer el-Muctehid, Şeyh Hasan el-Beytar, Şeyh Hasan eş-Şati, Ömer Efendi el-Amidi, daha sonra Şam müftüsü olan (Ömer Efendinin oğlu) Tahir Efendi, Şafii sadatının müftüsü Ömer Efendi el-Ğezzi el-Amiri gibi alimlerdir.¹⁰

Bundan anlaşılıyor ki dönemin ve bölgenin önde gelen ilim adamları Mevlana Halid'in ders halkasında yer almış ve bu alimler ondan özel ders almışlardır. Mevlana Halid bu seçkin alimlerle akaid ve kelam okumaları yapmıştır.

Bu eser çok orijinal bir çalışma olsa da Feraidü'l-Fevaid eseri gibi tümüyle Mevlana Halid'in görüşlerini içermemektedir. Yazılış gayesinden de anlaşılacağı gibi, kendi ifadeyle o bu eserde tarafsızdır.¹¹ Hedefi İslam aleminin ve Ehl-i Sünet'in iki büyük kolunun imamları olan Matürüdi ve Eş'arı'nın insan fiilleri bağlamında kesb veya iradei cüziyye olarak ifade edilen fiillerde insani etkinin anlaşılmasına yönelik bir çalışmadır.¹² Bu nedenle çalışmamızın temel kaynağı olma açısından bu eser biraz uzaksa görünüyor da Mevlana Halid'in Kelam ilmine olan hakimiyeti, kullandığı kaynaklar ve konuyu sunum tarzı, onun Ehl-i Sünet alimleri içindeki konumunu tesbit etmede bize önemli ip uçlarını verir. Mektubat'ın dokuzuncu mektubu olarak yer alan bu risale (el-Akdu'l-Cevheri) maalesef Mektubat'ın tercümesinde hiçbir neden gösterilmeden ve hiçbir not konulmadan son dört sayfa çevrilmemiştir.¹³ Ayrıca çevirideki bu eksiklerle birlikte bazı yerler itina ile çevrilmişken birçok yerde metindeki ibare eksik çevrilmiştir. Bu nedenle çevirinin değil asıl metnin esas alınması gerekmektedir.

9 Hâlid el-Bağdâdî, *Buğyetu'l-Vâcid fi Mektûbâti Hazreti Mevlânâ Hâlid*, (Haz. Muhammed Es'ad Sâhib Zâde el-Osmanî), Dımeşk, 1334, s. 88 (el-Akdu'l-Cevheri adlı eser Buğyetu'l-Vâcid eserinde 9. Mektup olarak yer almaktadır).

10 Es'ad Sahib, Hâlid el-Bağdâdî'nin *Buğyetu'l-Vâcid* eserine yazdığı dip not: 1., s.88. (Sey-Tac Yayınları tarafından basılan Mektubatın çevirisinde bazı dip notlar çevrilirken maalesef bunun gibi bazı dip notlar terk edilmiştir. Bkz., *Buğyetu'l-Vâcid fi Mektûbâti Hazreti Mevlânâ Hâlid*, s.88vd. Krş., *Mektubat-ı Mevlana Halid*, (Yayına Hazırlayanlar: Dilaver Selvi, Kemal Yıldız), İstanbul, 2008, s.129vd (9. Mektup).

11 Hâlid el-Bağdâdî, *el-Akdu'l-Cevheri*, s.96; Abâza, *eş-Şeyh Hâlid en-Nakşebendî*, s.37.

12 Hâlid el-Bağdâdî, *el-Akdu'l-Cevheri*, s.91-82; Abâza, *eş-Şeyh Hâlid en-Nakşebendî*, s.33-34.

13 Bkz., *Buğyetu'l-Vâcid fi Mektûbâti Hazreti Mevlânâ Hâlid*, s.101vd.; Abâza, *eş-Şeyh Hâlid en-Nakşebendî*, s.41-44. Krş., *Mektubat-ı Mevlana Halid*, (Yayına Hazırlayanlar: Dilaver Selvi, Kemal Yıldız), İstanbul, 2008, s.147 (9. Mektup).

2- Mevlana Halid el-Bağdadi'nin Görüşleri

Mevlana Halid temel görüşlerinde geleneksel Ehl-i Sünnet düşüncesine paralel görüşler arz etmektedir. Özellikle Eş'ari geleneğindeki mütekaddiminin görüşlerini paylaşır. Ancak iki konu hakkındaki görüşü ve bu konulara getirdiği yorumlar dikkat çekicidir.

Kaza ile ilgili görüşü

Mevlana Halid'in dikkat çeken görüşlerinden biri onun kazayı ikiye ayırmasıdır. Ona göre iki türlü kaza vardır. Biri kazai muallaktır ki bu reddedilebilir/döndürülebilir geri çevrilebilir. Bu himmet, dua vb. ile geri çevrilebilir. Çünkü kesin değildir. Diğer kazai mübremdir. Bu kazayı evliyalar şöyle dursun, enbiyalar dahi geri çeviremez. Çünkü bunun reddedilmesi/geri çevrilmesi üç şeyi gerektirir ki bunlar imkansızdır. Birincisi: Allah bir şeyi kesin kılmış olmasına rağmen bir başkası onu bozmuştur. İkincisi: Kelamı nefsi'de yalan vuku bulur. Çünkü Allah ezelde kendi nefsinde bu işin böyle olacağını söylemiştir. Üçüncüsü: Cehldir. Çünkü onu hiçbir şeyin geri çevirmeyeceğine dair Allah'ın ilmi ona taalluk etmiştir. Halbuki ilahi ilmin tersi çıkmış olur ki bu üç şey de imkansızdır.¹⁴

Mevlana Halid muallak olan kazayı da ikiye ayırır. Biri hem ilmi ilahide hem de lavhataki (Levh-i mahfuz) yazılış şekliyle muallaktır. Diğer ise ilmi ilahide muallak olmasına karşın lavhta mübremdir. Ona göre ehli keşfin bazıları bu ikincisinde hataya düşer. Çünkü levhta onun bir talikini görmemiştir ve onu mübrem zanneder. Gavsî Azam ile ilgili olay bu gruptandır.¹⁵

Mevlana Halid Bağdadi'ye göre Gavsî Azam'ın bazı ashabından rivayet edilen ve Allah'ın mübrem olan bir kazayı onun için geri çevirdiği görüşü sabit değildir. Sabit olduğu farz edilse bile -ki yaygın olan budur- veli sekr ve mahv halinde olduğundan dolayı söylediği için mazurdur. Ancak başkasının onu taklid etmesi caiz değildir. Çünkü başkası şuuru yerinde ve ayıktır. Sorumluluk ancak şer'i olarak kendisinden teklif sakıt olandan düşer.¹⁶

Mevlana Halid keşfi hatayı icthadi hataya kıyas ederek, keşfi hatanın icthadi hata gibi olduğunu söyler. Bu konuda hata eden taklid edilemez ve hata eden mazurdur der. Ona göre Evliyanın hata etmesini caiz görmeyen kişi evliya ile enbiya arasındaki farkı tam olarak yapmamış olur.¹⁷

Mevlana Halid bir yandan velileri inkar etmekten kaçınılması gerektiğini belirtirken öte yandan akideyi bozacak veya akideye halel getirecek şekilde velilere aşırı derecede inanmak ve onların hakkındaki itikad ve inamışta aşırı gitmekten sakınılması gerektiğini belirtir. Bu durumun velilere karşı aşırı iyi niyet besleyen kimseler arasında yaygın olduğunu, bunun şeytanın hile ve tuzaklarından olduğunu belirtir.¹⁸

14 Hâlid el-Bağdâdî, *Buğyetu'l-Vâcîd*, s. 86 (7.Mektup).

15 Hâlid el-Bağdâdî, *Buğyetu'l-Vâcîd*, s. 87.

16 Hâlid el-Bağdâdî, *Buğyetu'l-Vâcîd*, s. 87.

17 Hâlid el-Bağdâdî, *Buğyetu'l-Vâcîd*, s. 87.

18 Hâlid el-Bağdâdî, *Buğyetu'l-Vâcîd*, s. 87.

Mevlana Halid'e göre Allah'a noksanlık getirecek her şey muhalun zatidir (zati olarak imkansızdır) yani var olması imkansızdır.¹⁹ Böylece tevhid anlayışını bozan İslam'ın Allah telakisine halel/şüphe düşüren her şeyi reddeder.

İmamet ve fazilet ile ilgili görüşü

Mevlana Halid Bağdadi'ye göre; Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sonra insanların en faziletlisi (üstünü), Rasûlullah (s.a.v.)'in halifesi olmaya hak kazanan ve hilâfete başkalarından daha lâyük olan Hz. Ebu Bekir olup ondan sonra insanların en üstünü ikinci halife Hz. Ömer'dir. Hz. Ömer'den sonra insanların en üstünü iyilikler ve ihsanlar hazinesi, haya, iman ve irfan kaynağı Hz. Osman olup ondan sonra insanların en üstünü Hz. Ali'dir. Hz. Ali'den sonra insanların en üstünü Hz. Hasan ve sonra da Rasûlullah (s.a.v.)'in gözünün nûru Hz. Hüseyin'dir.²⁰ Böylece Mevlana Halid dört halifenin ardında hemen Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e yer vermektedir.

Ona göre, bunlardan sonra insanların en üstünleri Hz. Fâtıma ve Peygamber (s.a.v.)'in eşleridir. Ancak Hz. Fâtıma, Râsûlullah'a kan bağı ile bağlı bulunduğu için Hz. Hatice ve Hz. Âişe'den daha üstündür. Bunlardan sonra insanların en üstünleri Aşere-i Mübeşşere'den olanlar, yani cennetle müjdelenmiş on kişiden olanlardır. Bunlardan sonra Bedir gazâsında bulunanlardır. Onlardan sonra üstün olanlar Uhud gazâsına katılanlardır. Bunlardan sonra üstün olanlar ise Bey'atu'r-Rıdvân'da bulunan kimselerdir. Bunlardan sonra üstün olanlar ise canlarını ve mallarını Hz. Peygamber'in yoluna feda eden bütün sahabe-i kiramdır.²¹

Mevlana Halid Şia'ya karşı şiddetli tartışmalara girmiş ve Şii düşünceye karşı çıkmıştır. Ancak buna rağmen onun Ehl-i Beyte olan sevgisi ve düşkünlüğü en üst derecede olmuştur. Bu bağlamda Mevlana Halid'in: "Şiilikle suçlanmaktan çekinmeseydim onların (Ehl-Beyt'in) faziletleri konusunda daha önce hiç örneği olmayan bedi' bir eser yazardım" dediği rivayet edilir.²²

Mevlana Halid'in imamet konusunda dikkati çeken görüşü onun dört halifeye ilaveten Hz. Hasan ve Hz. Hüseyini de halifeler içinde yer vermesi ve hilafetin Hz. Hüseyin ile son/hatm olduğunu, bundan sonra hilafetin padişahlık ve emarete dönüştüğünü söylemesidir.²³

3- Mevlana Halid el-Bağdadi'nin Mezhebi

Mevlana Halid'in amelde Şafii mezhebine mensup olduğu hususunda kaynaklar mütefik olmalarına karşın itikadi mezhebinin ne olduğu hususunda ise kaynaklar farklılık arz etmektedirler. Kaynaklar Selefi, Matürüdi ve Eş'ari olmak üzere onun itikadi görüşü olarak Ehl-i Sünnetin her üç kolunu zikrederler. Bu nedenle Mevlana Halid-i Bağdadi'nin

19 Hâlid el-Bağdâdi, *Buğyetu'l-Vâcid*, s. 87.

20 Hâlid el-Bağdâdi, *Ferâidu'l-Fevâid*, s. 40-41.

21 Hâlid el-Bağdâdi, *Ferâidu'l-Fevâid*, s. 41.

22 el-Hânî, Abdülmecid b. Muhammed, *el-Hadâiku'l-verdiyye fi Hakâik-i Ecillai'n-Nakşbendiyye*, İstanbul h.1306, s.249.

23 Hâlid el-Bağdâdi, *Ferâidu'l-Fevâid*, s. 40-41.

itikadi mezhebinin ne olduğu tartışmalıdır.

Haydarizâde el-Mecdü't-Talid adlı eserinde "Mevlana Halidi Bağdadi Şafii mezhebine mensuptu. Nitekim İrade-i Cüz'iyeye konusunda telif ettiği risalesinde bu duruma işaret etmektedir. İtikattaki mezhepleri ise Selefi, yani en salim itikad olan Ebu Mansur Maturidi itikadıdır. Bazı ihvanın onun Eş'ari mezhebine mensup olduğuna (düşüncesine) sahip olmaları onun risalesini mütalaa etmemelerinden dolayıdır. Yoksa Maturidi mezhebine mensuptur"²⁴ demektedir.

Hasan Şükrü ise Şemsü'ş-Şümus adlı eserinde "Bilinmelidir ki, evliya sultanı Mevlana Halid Bağdadi (k.s.), itikatta Eş'ari, amelde Şafii, tarikat ve meşreb bakımından Nakşibendiyye-i Müceddiyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye tarikatlarında da mürişid ve müstersiddi"²⁵ demektedir.

Mevlana Halid her ne kadar mezhebinin Selefi olduğunu el-Akdu'l-Cevheri eserinde ifade etmişse de²⁶ Feraidü'l-Fevaid adlı eserinde usul ve itikadta Kitap ve Sünnete muvafık bulunan Fırkai Naciyenin (kurtuluşa eren fırkanın) ve Ehl-i Sünnet'in önderleri İmam Ebu'l-Hasan el-Eş'ari ve İmam Ebu Mansur el-Maturidi'ye itba ve iktida etmenin lazım olduğunu ve onların yollarının hak olduğunu kıl ucu kadar bile şer'i şeriften muhalif olmadıklarını belirtir.²⁷ İyice tetkik edildiğinde Kesb ile ilgili risalede dile getirdiği Selefiliğin İmam Eş'ari'nin el-İbane eserindeki anlayışıdır. Aksine mezhebi fırka/grup anlamındaki Selefilik değildir. Ayrıca Mevlana Halidi Bağdadi kesb ile alakalı risalesinde, sanıldığı gibi Eş'ari ve Maturidilerin kesb konusunda aynı görüşte olduklarını gösterme çabası içinde değildir. Onun bu risalede asıl gayesi, insan hürriyeti bağlamından kesb veya iradei cüziye üzerinden Maturidiliğin Mutezile'ye; Eş'ariliğin ise Cebriyye'ye yakınlaştırma veya bu konuda onlara benzer gösterme girişimlerine karşı koymaktır.

Mevlana Halidi'in gerek el-Akdu'l-Cevheri eserinde gerekse Feraidü'l-Fevaid adlı eserinde onun Ehl-i Sünnet'in her iki mezhebine yani hem Eş'arilik hem de Maturidilik mezhep literatürüne hakim olduğu ve konuları maharetle ve ilmi tarafsızlıkla ele aldığı görülmektedir.²⁸

Mevlana Halidi Bağdadi, Eş'arilik ve Maturidilik arasındaki farklara kısaca değinir ancak bunları bir ayırma/farklılaşma vesilesi yapmaz. Aksine ikisini de kabullenir görülür. Muhtemelen hem mensuplarının her iki mezhepten olmaları hem de onun taraf

24 Haydarizâde, İbrahim Fasih el-Bağdâdî, *el-Mecdü't-Talid fi Menâkib-ı Şeyh Hâlid*, (Haz., Yakup Çiçek, Halidiye Risalesi ve Şemsü'ş-Şümus eserleri ile birlikte basılmıştır) Umran Yayınları, İstanbul, 1994, s. 139.

25 Hasan Şükrü, *Şemsü'ş-Şümûs*, (Haz., Yakup Çiçek, Halidiye Risalesi ve Mecdü't-Talid ile birlikte basılmıştır) Umran Yayınları, İstanbul, 1994, s. 217.

26 Bkz., Hâlid el-Bağdâdî, *el-Akdu'l-Cevheri fi'l-Farki Beyne Kesbey el-Maturidi ve'l-Eş'ari*, (Buğyetü'l-Vacid eserinin içinde 9.Mektup olarak yer almaktadır.) s.96; Abâza, *eş-Şeyh Halid en-Nakşebendî*, s.37

27 Hâlid el-Bağdâdî, *Ferâidu'l-Fevâid*, s.47.

28 Bkz., Hâlid el-Bağdâdî, *el-Akdu'l-Cevheri*, s.91vd; Abâza, *eş-Şeyh Halid en-Nakşebendî*, s.33vd.

belirtmemiş ve faklılıkların altını çizmeyip adeta belirsizleştirmiş olması Mevlana Halidi Bağdadi'nin itikadi mezhebinin ne olduğu konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak iyice tetkik edildiğinde gerek kullandığı argümanlar ve metodolojisi gerekse kesb risalesinde İmam Eş'ari ile ilgili sözleri ayrıca onun Matüridi literatüründen çok Eş'ari literatürüne hakim olması ve mezheben Şafii olması üstelik kardeşinin Eş'ari olmasına övücü bir şekilde vurgu yapması²⁹ gibi hususlar göz önüne alındığında onun Matüridiliğe yakın duran ve iki mezhebi uzlaştıran son dönem Eş'arilerin geleneğine tabi olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Mevlana Halidi Bağdadi'nin görüşlerine bakıldığında Eş'ari geleneğe sahip ve aynı zamanda İmam Eş'arinin talebesi olan Tasavvufta Hafifiyye olarak bilinen kolun kurucusu olan İbn Hafif (371/981) ile paralellikler görüldüğü gibi Hicri beşinci asırda yaşamış olan meşhur Sufi ve Eş'arlığın yılmaz savunucusu Kuşeyri'nin (ö.465) Luma fil i'tikad adlı eseriyle de benzer içerik ve metot görülmektedir.³⁰ Bütün bunlar onun Eş'ari Sufi geleneğinin son dönem Osmanlı temsilcisi olduğunu, onun sahip olduğu Sufi düşüncesinin havas ve avam kitlelere ulaşım yayıldığını ancak kelami ve mezhebi düşüncesinin ise daha çok özel havas diyebileceğimiz ilim erbabı arasında yayılıp rağbet gördüğünü söyleyebiliriz.

Mevlana Halidi Bağdadi'nin Ehl-i Beyt'e olan aşırı sevgisi dikkat çekicidir. Bu durum onun imamet ve fazilet düşüncesine de yansımıştır. Ancak kendisi Şiilikle suçlanmaktan çekindiği için çok arzularına rağmen Ehl-i Beyt'in faziletleri hakkında eser yazmaktan sakınmıştır.

29 Kardeşi Mahmud Sahib hakkında şöyle der: "O, itikadta eş'ari mezhep olarak Ş - fii, meşrebte Nakşibendi ve kadiridir. Peygamberimizin sünnetine uymaya teşvik eder. Gücü yettiği kadar selefi salihinin izini takip eder." Bkz., *Buğyetü'l-Vacid*, s.83 (6.Mektup).

30 Bkz. İbn Hafif, Ebû Abdillâh eş-Şirâzi, *Mutekidu İbni'l-Hafif* (Siretu eş-Şeyhu'l-Kebir Ebi Abdillâh b. el-Hafif adlı eserin içinde), Ankara, 1955, s.284vd.; Kuşeyri, Abdulkerim, *el-Luma fi'l-İ'tikad*, Mısır, 1988, s.21vd..